

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

БЛІХАР М. М.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного
та інформаційного права
(Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»)

УДК 336.71.078.3;658.15

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.35>**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ
РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ**

Стаття присвячена розкриттю проблемних аспектів функціонування фінансової розвідки підприємств в Україні. У дослідженні визначається сутність фінансової розвідки підприємств, її місце і роль в системі зміцнення фінансової безпеки. Встановлено, що фінансова розвідка підприємств в науковій літературі розглядається як один із інструментів зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Окреслено сутність фінансової розвідки підприємств, під якою пропонується розуміти діяльність спеціально створеного на підприємстві підрозділу, уповноваженого здійснювати координаційні заходи щодо налагодження взаємодії підприємства із іншими суб'єктами господарювання, а також із контролюючими органами державної влади, оцінювати їх поведінку на ринку, визначати сильні та слабкі сторони, а також виявляти ризики і загрози фінансово-господарській діяльності та запобігати їх дестабілізуючому впливу на систему фінансової безпеки підприємства. Виявлено достатньо низький рівень законодавчого та нормативно-правового регулювання основних засад функціонування фінансової розвідки в системі зміцнення фінансової безпеки підприємств в Україні, а також встановлено відсутність законодавчого визначення економіко-правової категорії «фінансова розвідка підприємств». Досліджено особливості функціонування фінансової розвідки підприємств в умовах нестабільності, невизначеності та посилення впливу чинників війни, а також обґрунтовано доцільність створення таких підрозділів на підприємстві. Запропоновано основні шляхи посилення чинного законодавства у сфері регулювання правовідносин, пов'язаних із визначенням статусу та основних засад функціонування підрозділів фінансової розвідки підприємств, найбільш вагомим із яких виявляється пропозиція розроблення та прийняття Закону України «Про основні засади функціонування підрозділу фінансової розвідки на підприємствах».

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, законодавче забезпечення, фінансова розвідка, фінансова безпека підприємства, ризики, загрози.

Blikhar M. M. Theoretical and legal aspects of the functioning of financial intelligence in the system for strengthening the financial security of enterprises

The article is devoted to the disclosure of problematic aspects of the functioning of financial intelligence of enterprises. The research determines the essence of financial



intelligence of enterprises, its place and role in the system of strengthening financial security. It has been established that the financial intelligence of enterprises is considered in the scientific literature as one of the tools for strengthening the financial security of economic entities. The essence of financial intelligence of enterprises is outlined, under which it is proposed to understand the activities of a unit specially created at the enterprise, which is authorized to carry out coordination measures to establish the interaction of the enterprise with other economic entities, as well as with the controlling bodies of state authorities, to evaluate their behavior on the market, to determine strengths and weaknesses parties, as well as identify risks and threats to financial and economic activity and prevent their destabilizing effect on the company's financial security system. A sufficiently low level of legislative and normative-legal regulation of the basic principles of the functioning of financial intelligence in the system of strengthening the financial security of enterprises in Ukraine was revealed, as well as the absence of a legislative definition of the economic-legal category "financial intelligence of enterprises". The peculiarities of the functioning of financial intelligence of enterprises in the conditions of instability, uncertainty and increased influence of war factors were studied, as well as the expediency of creating such divisions at the enterprise was substantiated. The main ways of strengthening the current legislation in the field of regulation of legal relations related to the determination of the status and basic principles of the functioning of the financial intelligence units of enterprises are proposed, the most important of which is the proposal to develop and adopt the Law of Ukraine "On the basic principles of the functioning of the financial intelligence unit at enterprises".

Key words: *regulatory and legal regulation, legal support, financial intelligence, financial security of the enterprise, risks, threats.*

Вступ. Сучасний стан функціонування підприємницького сектору в Україні характеризується наявністю вагомих дестабілізуючих чинників, які негативно впливають на результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Посилення диспропорцій законодавчого й нормативно-правового регулювання діяльності підприємств в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного тану в країні обумовлює загострення ризиків і загроз, які спричинюють зниження рівня фінансової безпеки підприємств, провокують активізацію протиправної діяльності як всередині підприємств, так зі сторони їх конкурентів та інших економічних агентів. Очевидно, що за таких обставин існуючі механізми правового регулювання відносин у сфері підприємництва потребують перегляду, удосконалення та оновлення. Варто визнати, що на сучасному етапі певні наукові розробки у зазначеній сфері існують, зокрема, заслуговує на увагу проблематика створення та функціонування на підприємствах спеціального підрозділу – фінансової розвідки, яка покликана забезпечувати належну взаємодію суб'єкта господарювання із іншими суб'єктами, а також із контролюючими органами державної влади, оцінювати їх поведінку на ринку, визначати сильні та слабкі сторони фінансово-господарської діяльності, а також виявляти ризики і загрози фінансового характеру та запобігати їх дестабілізуючому впливу на систему фінансової безпеки. Однак, законодавче визначення фінансової розвідки як економіко-правової категорії в Україні на разі відсутнє, а її розуміння ототожнюється із такою категорією як конкурентна розвідка. Більше того, фінансова розвідка розглядається швидше на макрорівні, ніж на рівні підприємства, чим обумовлюються неузгодженості та багатозначність даного поняття. Тому, проблематика дослідження теоретико-правових аспектів функціонування фінансової розвідки в системі зміцнення фінансової безпеки підприємств є вкрай актуальною та потребує поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Дослідження спрямовується на проведення теоретико-правового аналізу феномену фінансової розвідки підприємств, визначення її сутності, ролі та



місця в системі зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, на визначення ризиків і загроз та на виявлення основних проблем її законодавчого та нормативно-правового регулювання.

Мета статті полягає в проведенні теоретико-правового аналізу особливостей та проблем функціонування фінансової розвідки в системі зміцнення фінансової безпеки підприємств.

Результати дослідження. Наявність в Україні вагомих викликів і небезпек сучасності, які пов'язані із суспільно-політичною та соціально-економічною нестабільністю та доповнені загрозами війни росії проти України, спровокували дестабілізацію ситуації у підприємницькому секторі та обумовили законодавчу неврегульованість основних засад здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктами господарювання в умовах війни. Відповідно, за таких обставин існуючі механізми господарювання є неефективними та не сприяють підвищенню показників прибутковості. Більше того, зазначені проблеми, на думку О. Подрой, М. Вінічук, О. Алмарашді та Н. Галайко та О. Столяренко [1], призводять до зниження рівня фінансової безпеки підприємств та потребують пошуку шляхів вирішення та врегулювання у правовому полі, адже, як зазначають М. Бліхар, М. Вінічук, І. Комарницька, О. Заєць та М. Кашук [2], в період нестабільності та невизначеності загострюються проблеми економічної злочинності у фінансовій сфері та активізуються процеси здійснення господарської діяльності в тіншовому секторі, внаслідок чого акумулюються значні нелегальні капітали, інфільтрація яких в офіційний сектор потребує вчинення протиправних діянь.

Одним із ефективних методів врегулювання складних та кризових ситуацій на підприємствах є формування спеціального підрозділу фінансової розвідки, діяльність якого відповідно до чинного законодавства України здійснюється згідно норм та положень Закону України «Про розвідку» [3]. Даним законодавчим актом визначаються окремі організаційно-правові засади функціонування фінансової розвідки, правовий статус такого підрозділу та порядок здійснення контролю за розвідкою. Крім того, фінансова розвідка підприємства має вагоме значення в системі зміцнення фінансової безпеки підприємства, адже, як зазначає Д. Ланде [4, с. 51–52], вона передбачає розроблення та реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збір, оброблення та передавання інформації щодо діяльності суб'єктів господарювання, їх конкурентних переваг та особливості діяльності. Водночас, науковець пропонує виокремлювати декілька видів фінансової розвідки підприємств, а саме, бізнес-розвідку, конкурентну розвідку та промислове шпигунство.

Більше того, різновиди фінансової розвідки підприємства ефективно можуть використовуватися для формування заходів зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, адже вони спроможні запобігати та протидіяти існуючим та потенційним ризикам і загрозам, що виникають у фінансовій сфері. Однак, законодавче й нормативно-правове регулювання фінансової розвідки на рівні підприємства, як уже зазначалося, є достатньо обмеженим, що обумовлює неможливість розширення комплексу заходів, внаслідок чого ризики і загрози поглиблюються та посилюють свою негативну дію. Тому, за таких обставин цілком обґрунтованим є доцільність розгляду основних дефініцій, категорій та функціональних характеристик фінансової розвідки як економіко-правового феномену. При цьому, вагомому значення набуває виокремлення та характеристика ризиків і небезпек у цій сфері.

Безумовно необхідно визнати, що фінансова розвідка безпосередньо пов'язана з терміном безпека, а відтак і діалектичною категорією безпека, позаяк фінансова розвідка покликана забезпечити фінансову безпеку підприємства, під якою пропонуємо розуміти здатність фінансової системи підприємства до стійкого розвитку та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Очевидно, що забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання потребує реалізації стратегії розвитку і стійкості під впливом загострення ризиків і загроз сучасності. Відтак, категорії безпеки та загрози є, по суті, фактором, що зумовлює потребу існування фінансової розвідки, як такої.

Правове визначення загроз та ризиків фінансовій безпеці підприємства на достатньо високому рівні розглядається сьогодні в науковому дискурсі. Зокрема, відмічаються



грунтовні дослідження у цьому напрямку, зроблені О. Гетманець [5, с. 219], яка стверджує, що чинним законодавством України врегульовано питання визначення сутності та інструментарію оцінювання фінансової безпеки, однак, існують дискусійні питання та невизначеність фінансової розвідки на рівні підприємства та її місця і ролі у фінансовій системі та в системі забезпечення фінансової безпеки.

Водночас, в правовому полі достатньо обмеженими є дослідження небезпеки, стан якої настає за умови досягнення критично високих показників впливу загроз. Тому, необхідно говорити про цікавий контекст порівняння функцій фінансової розвідки із загальними функціями права, зокрема охоронною та захисною, адже, захист права, як відомо має місце тоді, коли вже відбулося порушення, тобто факт посягання на фінансову безпеку підприємства мав місце. Йдеться про існування реальної загрози. Коли ж мова йде про існування постійного моніторингу поточного стану справ на підприємстві, то можемо стверджувати, що йдеться про правову охорону, адже потенційні загрози та фактори ризику існують повсякчас.

Декларативною і перспективною метою діяльності фінансової розвідки є й охорона підприємства від незаконних та тих, що приносять шкоду, дій фінансового характеру. Однією з типових ознак загроз, ризиків та небезпек є наявність причин, факторів, умов, реалій, що зумовлюють настання небажаних для підприємства наслідків. За таких умов існує формулярно виражена перспектива настання цих негативних наслідків.

Небезпека такого стану речей виявляється у тому, що негативні наслідки можуть спричиняти втрати та збитки, а також перешкоджати діяльності підприємств у вигляді появи небажаних наслідків як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Існує наукове розрізнення терміну ризик, загроза та небезпека у діяльності фінансової розвідки. Це зумовлено тим фактом, що розуміння глибинного сенсу проблем у діяльності фінансової розвідки та підприємства можливо осмислити лише через призму деталізованого усвідомлення цих факторів, причин, цілісного казуального бекграунда. Дане усвідомлення штовхає на точність, достовірність, об'єктивність аналізу негативних чинників, а значить і на недопущення та подолання зазначених дестабілізуючих факторів. Виконувати зазначені завдання передбачено завданнями фінансово-розвідувальної діяльності на підприємстві.

Зважаючи на зазначене, можна стверджувати, що поняття ризик вміщує в собі найбільш ранній ступінь окресленої загрози. По суті ризик це ще не небезпека, але вже і не стабільний стан справ на підприємстві. З одного боку фінансові ризики неминучі в умовах ведення будь-якої фінансово-господарської діяльності підприємства та й його діяльності в принципі.

Наотмість, загроза – це своєрідний другий, проміжний ступінь між ризиками та небезпеками. Загроза у фінансово-розвідувальній діяльності позиціонується як категорія більша за ризик, проте поки що менша за категорію небезпеки. І все ж фінансову загрозу частіше пов'язують саме з небезпекою, так як вона більш із нею споріднена.

Аналіз основних підходів науковців та висловлені ними думки дозволяють зробити висновки, що загроза фінансовій безпеці підприємств – це стан, що характеризується реальними та потенційними діями юридичних та фактичних осіб, які спроможні порушити, або ж фактично порушують стан захищеності суб'єкта господарювання, завдаючи йому шкоди, що може спричинити погіршення параметрів наявного фінансово-господарського стану та показників прибутковості.

Водночас, небезпекою визначається фактична й наявна можливість настання наслідків негативної дії на функціонування підприємств, внаслідок якої імовірно матиме місце погіршення, або суттєво погіршиться фінансово-господарський стан підприємства. Тому, зважаючи на зазначене, визначення фінансової безпеки, як антагоніста феномена небезпеки, вважається перманентно стабільний та злагоджений фінансово-господарський стан підприємства.

Відтак ризик є не ознакою фінансової небезпеки підприємства, а фактично є перманентною характеристикою та ознакою підприємства, що супроводжує поточну діяльність



усіх структурних підрозділів на різних етапах та вимірюється порівняльними показниками між потенційною небезпекою та фактом настання негативних наслідків. Певний вимір ризиків та загроз, як вже було сказано раніше, існує перманентно, проте, за відсутності належної протидії, в тому числі, з числа ресурсів та заходів фінансової розвідки, може відбуватися стійка втрата ресурсів, невизначеність тощо, чому протидіяти можуть лише за допомогою формування ефективної системи управління безпекою, розроблення антикризових заходів, превентивних антикризових дій та запровадження ризик-менеджменту.

Проте, зазначене потребує законодавчого та нормативно-правового врегулювання основних проблем визначення та розуміння ризиків, загроз і небезпек функціонування фінансової розвідки та її взаємозв'язку із системою фінансової безпеки на рівні підприємства, зокрема, і в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в країні. Зважаючи на зазначене пропонуємо розробити та прийняти Закон України «Про основні засади функціонування підрозділу фінансової розвідки на підприємствах», в якому передбачити організаційно-правовий механізм здійснення діяльності такого підрозділу, а також визначення його правового статусу.

Висновки. Таким чином, результати проведеного теоретико-правового аналізу особливостей та проблем функціонування фінансової розвідки в системі зміцнення фінансової безпеки підприємств дозволяють стверджувати, що інституційний базис її функціонування в Україні є надто слабким. На підставі результатів, одержаних в процесі дослідження, встановлено відсутність законодавчого та нормативно-правового регулювання економіко-правової категорії «фінансова розвідка підприємств». Доведено ефективність застосування інструментів і заходів фінансової розвідки в системі забезпечення фінансової безпеки підприємств та протидії дестабілізуючому впливу ризиків, загроз, викликів і небезпек сучасності, які активізують свою дію під впливом посилення соціально-економічної, суспільно-політичної кризи в Україні, а також негативних чинників війни росії проти України. Обґрунтовано пропозицію розроблення та прийняття Закону України «Про основні засади функціонування підрозділу фінансової розвідки на підприємствах», як комплексного документа врегулювання основних засад щодо визначення організаційно-правового механізму здійснення діяльності такого підрозділу та окреслення його правового статусу.

Список використаних джерел:

1. Podra O., Vinichuk M., Almarashdi O., Halaiko N. and Stoliarenko O. «Trends of Monetary Indicators of Ukraine and Their Influence on the Level of Financial Security». *2021 IEEE 8th International Conference on Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*. 2021, Pp. 98–102, URL: doi: 10.1109/PICST54195.2021.9772221.
2. Blikhar M.M., Vinichuk M.V., Komarnytska I.I., Zaiats O.S., Kashchuk M.H. Counteraction to financial crimes in the system of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 1 (42). P. 73–83. URL: DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3704>.
3. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-IX#Text>.
4. Ланде Д.В. Правові питання конкурентної розвідки. *Інформація і право*. 2020. № 2(33). С. 51–68. URL: DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.2\(33\).208089](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.2(33).208089).
5. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223. URL: DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.37>.

